

Vestmannen

Nr. 6

Bergen, 20. august 1995

11. årgang

Einaste jussbok um eigedomsskatt på NYNORSK

Mattis Stavang:
EIGEDOMSSKATT
Kommuneforlaget 1994

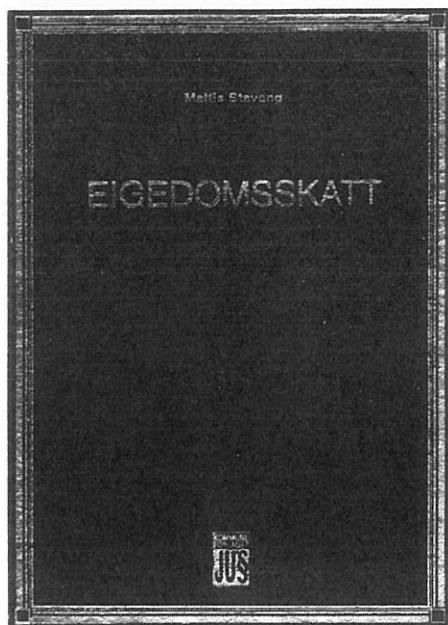
I 1994 kom ei rettslærd bok um eigedomsskatt på nynorsk, den einaste boki me hev um eigedomsskatt. Boki heiter "Eigedomsskatt". Ho er skrivi av Mattis Stavang, og Kommuneforlaget er utgjevar.

Emnet for boki er lov 6. juni 1975 um eigedomsskatt til kommunane, eit emne som Mattis Stavang stelte med både då lovi vart fyrebudd og då han vart lovrådgjevar i Skatteavdelingi i Finansdepartementet. Han hev vore saksfyrehavar, byråsjef og underdirektør i skattespursmål ikring 30 år, og hev no forskingsstatus.

Stavang fortel i *Føreordet* at boki er uppbygd som ei kommentarutgåve, gangen i boki fylgjer uppbyggjingi av lovi. Men samstundes er boki so tilskipa, at ho vert mykje av ei lærebok.

Framstillingi er klår og yversynleg, medrekna det reint typografiske. Her er vist til 102 presedensar. Og i målvegen er denne boki um eigedomsskatt betre enn det me oftast fær i hende på offisiell nynorsk. Stilen er lett, og Stavang legg vinn på å bruka norske ord, nemningar og skrivemåtar. Uventa nok møter me ein stad eller two ordet *behandlar* for det vanlege "førehavar", men eg er ikkje viss på at dette hev kome der med den språkleg påpasselege Stavangs gode vilje.

Lovi um eigedomsskatt er på nynorsk, og då lovproposisjonen var uppe i Stortingset, kom det illord frå ein einaste mann, og det var frå dåverande stortingsmann Erik Gjems-Onstad. Han fekk svar på tiltaile i stortingsordskiftet. Den nynorske loveteksti fekk ros av alle andre, Finansdepartementet fekk honnør av di dei endeleg la fram ein nynorsk proposisjon, og Gjems-Onstad vart umveges beden um å læra den norske han ikkje lest kunna. Einar Førde kom med eit sitat av Halldor Kiljan Laxness, like slåande som klassisk:

"Dumskapen er som æva, han er endelaus".

No er eigedomsskatten framme i det offentlege ordskiftet, i samanheng med valet. I boki finn me soleis opplysning um eit dagnært tema. "Eigesomsskatt" høyrer ikkje berre heime hjå juristar, men på offentlege og kommunale kontor der spursmål som hev med eigedomsskatt å gjera, kann koma mykje i brennpunktet. Ikkje minst høyrer boki heime hjå folk som vil læra seg å skriva meir einfelt og norske um rettsspursmål. Det trengst ofte.

Jostein Krokvik

Vestmannalagsmøte

Formannen i Vestmannalaget, Leidulv Hundvin, hev sett opp møtelista for hausthalvåret 1995. Torsdag vert som vanleg fast møtedag, og tidi vert kl. 19. Dei vanlege møti vert haldne i Bryggens Museum. Jolemøtet held laget i år òg i gildehalli til Kreditkassen. Sjå s. 3.

I dette bladet:

J. Krokvik: Jussbok på nynorsk	1
Vestmannalagsmøte	1
Ordtøkjet	1
Var Norrike namnet?	2
Ludv. Jerdal:	
Olav Valen-Sendstad	2
Auka medlemtal i samanslutningi av nynorskommunar	2
J. Kr.: Påkravde konsesjonar	3
Vestmannalaget	3
Store bokplanar for Aasenåret	3
Gåvor til Vestmannen	3
Sagt	4
Lars Bjarne Marøy:	
Sterkt forsvar for menneskelivet	4
Ludv. Jerdal:	
Heimbygdi heidra Opedal	5
Telefonen	5
Heidersgåva av Gjelsvik-fondet	5
Ólafur Jóhannes Ólafsson: Myrkret 6	
Arne Horge: Ei bilætbok og ei diktsamling	7
Vellukka NM-landsmøte	7
Ludv. Jerdal: I fotafari til Opedal	8
Eyvind A. Dalseth: Språk og tanke i filosofien	9
Olav O. Hauge: Me siglte ikkje same havet	9
Bj. Rabben:	
Med målbøker i skreppa	10
Ragnvald Hidle: Kvitkløver	10
Ludv. Jerdal: Festspeldiktaren som skapte litterær skule	11
Stormaktpolitikk	11
Or målsogekjeldone	12
Storljugaren	12
Egil Lehmann: Snikdanifisering	13
Nuytsending av Norsk Formlæra?	13
Garm d.y.: En uheldig bivirkning	14
Jostein Krokvik: Namn og nemne	15
Sissel-Anny Hjelmtveit:	
Den nye bokmålsnynorsk	16
Sluttordet	16

Ordtøkjet

**Sannt er sannt,
um endå ingen trur det**

Etter Ivar Aasen

Var Norrike namnet?

Helge Sandøy, professor i nordisk språkvitskap i Bergen, hadde ein lang artikkel på kronikkplass i Bergens Tidende den 25. juli i år, der han set fram spørsmålet om *Norrike* var millomalernamnet på landet vårt. Eller i grunnen spør han ikkje, han hevdar at *Norrike*-namnet ein gong hev vore der, kanskje frå ein gong på tidleg 1300-tal. Fyrste visse skriftlege underlaget for *Norrike* finn Sandøy i 1332.

Helge Sandøy gjeng igjenom det som fagleg er skrive um landsnamnet, av Marius Hægstad, Didrik Arup Seip, Halvdan Koht, Gustav Indrebø, Ingeborg Hoff og Jakob Naadland. Han dreg ikkje i tvil at Seips forsvar for Norge-namnet er knust ein gong for alle, talrike historiske og målhistoriske grunnar motprovar Seips synsmåtar.

Men samstundes ser Sandøy uklare og veike sidor ved forklaringi av yvergangen til *Nori*, *Norje* i målføri, og her meiner han formi *Norrike* kjem inn. Han reknar med ei tilsvarande form Nor-riki for vårt land som for grannelandet Sve(a)riki - som for den skuld svarar til dei gamle namneformene Daneriki og Frakkari (Frankrike). Han hevdar at former på landsnamnet i gamle dokument i Dipomatariet høver med *Norrike*-hypotesen, og i målføre hev funnest *Norri*, *Norje* samsvarande med *Sverri*, *Sverje*. Han vedgjeng likevel at det finst sume "mindre" problem for *Norrike*-etymologien i sume målføre.

Sandøy kjem inn på landsnamnet på ofisiell nynorsk, som hev ei soga for seg. Aasen valde *Norig* (synte til målføre-formene *Nori*/*Norje*), endå han visste at Munch i 1849 drog fram *Noreg(r)* til grunnlag. Sidan var både *Norig*, *Noreg* og *Norge* i bruk. Fyrst 1938-målet sette *Noreg* til eineform, og då var det fyrst og fremst Koht sitt verk.

No dreg ikkje Helge Sandøy i tvil at *Nor(v)egr* var det fyrste namnet på landet vårt. Og som me veit heiter det *Noregur* på Island, medan det på Færøyane heiter *Noreg(ur)*, *Norra*. Og etter Sandøy med ein eldre *Noriki*-tradisjon på Færøyane.

Um hypotesen til Helge Sandøy ikkje rikkar det eldste namnegrunnlaget, er det likevel ein hypotese som er skikka til å vekkja ordskifte. Truleg er det grunn til å mana til saklegskap. Spørsmål um kjengjerningar i målsoga som onnor soga bør ikkje vera ei sak for ideologi og agitasjon, men ei sak for roleg umdøming av det tilfanget som er kjent.

Jostein Krokvik

Olav Valen-Sendstad skreiv Kirkens grunn

Av Ludv. Jerdal

"Kirkens grunn", det kjende dokumentet som kyrkjefolk la fram i okkupasjonsåri, var eit sterkt og umåteleg verdfullt dokument, og det hev kome altfor lite fram no når me høgtidar minnet um frigjeringi 8. mai 1945. Eg hev sakna umtale av dette dokumentet, sa sokneprest Egil Lehmann på det frigjerdingsfestmøtet som Vestmannalaget heldt i mai.

Og ein annan kyrkjemann, prost Alv Askeland, sa seg samd i dette. Dertil kom han med ei opplysning som truleg er ukjend for mange: det var dr. theol. Olav Valen-Sendstad som hadde skrive dokumentet.

Alv Askeland var sjølv med på den ferdi av norske kyrkjefolk som vart samla i Lillehammer då den norske kyrkja hadde sunge ut um dei yvergrip som okkupasjonsmakti hadde gjort seg skuldig i. Me stod saman ein flokk teologar og tala um "Kirkens grunn", sa Askeland, og nemnde at det hadde vore ymse gissinger um kven som var forfattar av "Kirkens grunn". Då sa den unge og lærde dr. Olav Valen-Sendstad: "Det er eg som hev skrive "Kirkens grunn". Det kom heilt uventa på meg, sa Alv Askeland, difor minnest eg det so godt. Stavanger-bispen, Gabriel Skagestad, stod like ved, han høyrde kva som vart sagt, og han protesterte ikkje, la Askeland til.

Ole Høyland skreiv ut pengar

Eit anna minne frå fyrste parten av okkupasjonstidi tok Alv Askeland fram etter at presten Nils-Aksel Mjøs hadde nemnt at Stord herad gav ut eigne "pengar" i 1940 då det vart skort på pengar. Det morosame var at Stordordføraren den tidi heitte Ola Høyland og soleis var ein namnebror til den velkjende innbrostjuven Ole Høyland frå Agder

som braut seg inn i bankar og andre stader og tok pengane. Skilnaden var berre at Stord herad løyste inn skuldi si so snøgt det let seg gjera.

Auka medlemstal i Landssamanslutningi av nynorskkommunar

LNK - Landssamanslutningi av nynorskkommunar - heldt landsting i juni i Ullensvang i Hardanger, og ei gledeleg melding frå landstinget er at medlemene vert fleire. No nyleg melde Hol herad i Hallingdal, Buskerud, seg inn, det er fyrste målnøytrale heradet i samskipnaden. Tinget vedtok å krevja minst 25% nynorsk i meldingar og skriv frå Kommunenes Sentralforbund; denne prosenten svarar nokolunde til målheradi i landet. Dette er eit fyrebels krav; siktemålet er full jamsstelling med 50%. Leidaren Nils Taklo, ordførar i Ørsta, og nestleidaren Magne Rommetveit, ordførar i Stord, vart attvalde. Dei vart fyrste gongen valde på skipingsmøtet i LNK i 1993.

Dei andre styremedlemene var ikkje på val: Arnfinn Vigestad, varaordførar i Time; Marta Sofie Vange, varaordførar i Vik, Sogn og Fjordane; Torunn Hovde Kaasa, ordførar i Hjartdal.

Ny fyrste varamedlem vart Kari Elin Nyhus, Skjåk; dei andre vart attvalde: Torolv Hesthamar, Ullensvang; Arne Kleppa, Hjelmeland.

Høgnorskringen

Høgnorskringen er ein ring av korresponderande lagslemer som ynskjer å styrkja det nynorske skriftmålet i sitt "beste lag" (Aasen). Me er med i Ivar Aasen-sambandet. Årspengar kr 50,-.

Skriv til: Høgnorskringen
v/Vestmannen
6143 Fiskåbygd

Severin Eskeland: Framandordbok

Severin Eskelands framandordbok kom ut i 1919, og er den einaste framandordboki på nynorsk! Bok i ligg fyre i eit lite upplag i fotografisk avprint, innbundi. *Vestmannen* hev eit avgrensa tal på lager og sel bok gjennom posten *portofritt for kr 115,-*.

Skriv eller ring til *Vestmannen*, 6143 Fiskåbygd
Telefon 70021429.

Vestmannen

Vestmannen kjem med 10 nummer i året
Bladpengar kr. 150,- for året
Studentpris kr. 100,-

Kan tingast på poststader og frå
Vestmannen, 6143 Fiskåbygd

Postgiro: 0802 4 25 63 92
Bankgiro: 8401.21.43027

Utgjevar:
Vestmannalaget,
5000 Bergen
Telefon 55 31 79 29 / 55 16 37 32

Tilskrift for all post: Vestmannen, 6143 Fiskåbygd

Bladstyrar:
Jostein Krokvik
6143 Fiskåbygd
Telefon 70 02 14 29

Rekneskapsførar:
Helge Liland
Midgeilen 16
5067 Store Milde
Telefon 55 99 15 25

Prenta hjå:
Nytrykk
6143 Fiskåbygd
Telefon 70 02 13 07

VESTMANNALAGET

Nedanfor fører me upp møtedagane for Vestmannalaget i hausthalvåret 1995. Møti vert på Bryggens Museum, frårekna jolesamkoma då me samlast til gildehalli til Kreditkassen. Møtertid kl. 19.

Torsdag 21 september. Ludv. Jerdal talar um Jens Marinus Jensen og Jørgen Budahl som båe var heiderslagsmenn i Vestmannalaget.

Torsdag 19. oktober. Me reknar med at Vestlandske Mållag og Ivar Aasen-sambandet hev årsmøte kring same dato. Då vil det vonleg høva med eit målmannamøte av eit eller anna slag.

Torsdag 16. november.

Torsdag 14. desember. Jolemøte.

Torsdag 16. januar 1996 vert fyrste møtet etter årsskiftet.

Me kjem attende til talarar og program seinare. Vel møtt!

Påkravde konsesjonar

I Vestmannen nr. 5/1994 skreiv formannen i Vestlandske Mållag, Lars Bjarne Marøy, um bakgrunnen for kløyvingi og vilkåri for ei samla målrørsbla. No meiner ikkje me at *organisatorisk* samling er gagnleg eller ynskjeleg. Tvert um. Me trur lite på einsrettande monolittar, språklege som andre. Og hendingar siste tiårsbolken hev ikkje gjort vantrui mindre. Dei uppleggi til mangfelde som finst i målrørsbla, trur me det er grunn til å gledast ved og dyrka. Å vinna fullt gjennomslag for det norske målet er snaudt ei sak for eitt lag; og di større ein samskipnad vert, di større er gjerne trøngen til å setja samskipnad framfor prinsipp. Me siktar ikkje til målrørsbla, men det finst talande sogerøynsler for at maktmonopol drep indre liv i ei ideologisk rørsla, og opnar for tilstivning og fossilisering. Pluralisme, mangfelde, er, meiner me, ein innbyrdes spore til framdrift. I målrørsbla arbeider dertil dei ymse lagskipnadene på kvar sin måte og på ulike felt; til dømes hev landskipnaden av nynorskkomunar ei onnor seruppgåva enn Norsk Målungdom; Aasenrørsbla legg meir vekt på måldyrking enn Noregs Mållag

Um mangfelde er eit livsvilkår, er det likevel tenleg og viktig å samla seg um grunnleggjande hovudsiktemål og hovudkrav. Medrekna hovudkrav i sjølve målet. I 30-40 år, minst, hev det nærest vore tabu på sterke hald i målrørsla å hevda meininger um målet. Målet skulde yverlatast til statlege makter, Stat, Storting, Språknemnd og til sist Språkrådet. Ei målrørsbla som ikkje vågar dryfta kva slag mål rørsla vil reisa, er på lang sikt ei undergangsrørsbla. Ei slik haldning åleine kunde vera nok til å forklåra atterslagi for nynorsken - som likevel hev fleire årsaker. Grunntankane bak denne haldningi er like mosegrodde som dei er skræmande: *staten tenker for oss*, ligg det i tankane. Det mest brukslege skjellsordet til å mulebinda opposisjon med, hev vore ordet *bokstavstrid*, same um bokstavar er nett hovudelementet i alle skriftmål, ikkja anna enn bokstavar og bokstavsamsetjingar skil millom norsk og norrskdansk. No må det segjast, slik Vestmannen hev vore inne på tidlegare, at dei som stod i brodden for den måleinsrettande sammorskpolitikken, monolittpolitikken, longo er ute or aktivitet. Personlege prestisjeumsyn er burte, og alle kann slik tenkja sakleg og roleg gjenom dagsens vanstoda og språklege grunnar til henne.

Marøy nemnde nokre påkravde konsesjonar for høgnorskflokkene. Me tek dei upp att, litt meir fulldekjkjande: *jamstelling for dei tradisjonelle sideformene i dagsens skulemål, medrekna jamstelt i-mål; innattføring av nokre norske ordformer som i dag er ute testengde - som hev, fatig, fyre, gjennom, burt, lumme, mun, millom; jamstelt skrivemåte med d i nokre mykje bruksvanlege ord - serleg lei(d), lei(d)a, lei(d)ar, brei(d), brei(d)a, grei(d)e, rei(d), rei(d)a, rei(d)ar, rei(d)e, li(d), ri(d), snau(d), snøy(d)a; godjend d i fortidsformene vil(d)e, skul(d)e, kun(d)e.*

Me kunde ha ført opp ei lengre lista, til dømes formene *um, upp*. Men viktigaste hovudpunktet er med. I dagnær stoda ser me ikkje grunnlag for nokon heilt einskapleg nynorsk. Ein viss valfridom trengst og er til styrke. Denne valfridomen må først attende til grunnplanet, slik at dei nynorske skulekrinsane får velja millom tradisjonelt mål med i-former og mål med a-former. Det er grunnlag for å stå saman i kravet um denne typologiske valfridomen i nynorsk.

J.Kr.

Store bokplanar for Aasen-året 1996

Bokreidingslaget i uppstart

Jon Askeland, styreformann og leidar i Norsk Bokreidingslag, fortel at um bokhausten 1995 nett no stend for døri, so hev Bokreidingslaget alt no visse planar for bøkene i Aasen-året 1996. Norsk Bokreidingslag vart skipa i 1939 for å halda i hevd Aasen-arven og Aasen-leidi i norsk skriftliv, og når me i 1996 høgtidar 100-årsminnet um Ivar Aasen, so vil Bokreidingslaget markera dette.

Jon Askeland fortel at Bokreidingslaget reknar med å få ut two bøker av Aasen. Det kjem ei ny samling Aasen-manuskript fra Ivar Aasen-selskapet, og Bokreidingslaget siktat dertil på å få ut nyutgåve av eit sentralt Aasen-arbeid. Og dessutan er ein ny Aasen-biografi i arbeid. Askeland vonar at denne nye Aasen-skildringi vert fullførd til utgjeving i Aasen-året.

Gåvor til Vestmannen

Gro M. Endresen/Remi Moen, Oslo 100.
Trond Sæbø, Oslo, 100. Ellen og Finn Vabø, Fyllingsdalen, 100. Jostein Krokvik, Fiskåbygd, 100. Sverre Wetteland, Egersund, 50. Til dette nummeret i alt kr. 450,-
Hjarteleg takk.

Sagt:**Styremaktene og alkoholen**

Regjering og storting lagar lovene og fastset reglement for kjøp og sal av alkohol. Kommunen innvilgar sals- og skjenkeløyve. Samtidig har dei styrande sine eigne haldningar til alkoholbruk, ganske stor signaleffekt.

Det paradoksale er at til større kunnskaper om skadar og problem blir, til meir liberalere haldningar syner dei ansvarlege styrringsorgan.

Robert Seth, Lepsøy, i Sunnmørsposten

Det fell i fisk

Eg trur at bokmåle etter hand fell i fisk av seg sjøl, norske sprengjer det.

Ivar Kleiven i brev til Kristian Prestgard 2.2.1931

Bønder og NHO-verksemder

Hensikten er klar nok. Forbrukeropponionen skal mobiliseres for å legge politisk press på bøndene framfor årets jordbruksoppkjør.

Da gjelder det å opprettholde inntrykket av at maten er urimelig dyr her i landet. Da gjelder det å få folk til å glemme tallene som nettopp er lagt fram, og som viser hvordan de reelle matprisene synker kraftig.

Men slikt unngår forbrukerminister Øyangen behendig å legge vekt på. Det er tydeligvis ikke politisk opportunt nå. Isteden avslører hun, kanskje ufrivillig, regjeringens forskjellsbehandling av NHO-bedriftene og jordbruket.

Leidar i Nationen

Øyangen og Animal Farm

Når NHO bekymret minner regjeringen om det særnorske kostnadsnivået og konkurransen fra utlandet, nikker statsrådene velvillig. Følgelig har staten de siste årene tatt på seg nye byrder i form av skatte- og avgiftslettre.

Men når jordbruket minner om sine konkurranse-handicap, møtes man med beskjed om at produksjonene må ned. Og at staten samtidig vil kutte på byrdene som landbruksstøtten representerer.

Slik praktiserer det moderniserte Ap sin versjon av slagordet George Orwell gjorde berømt i boka "Animal Farm": "Alle arbeidere er like. Men noen er likere enn andre".

Leidar i Nationen

Sterkt forsvar for menneskelivet

Av Lars Bjarne Marøy

Det er ikkje kvar dag det kjem ei nynorsk doktoravhandling um eit aktuelt retts- emne, men det gjorde det i 1994. Erling Johannes Husabø tok doktorgraden i juss på avhandlingi *Rett til sjølvvalt livsavslutning*. Avhandlingi kom ut på Ad Notam forlag 1994.

Avhandlingi er skift i 5 bolkar med underbolkar etter eit gjennomført talsystem. Denne disposisjonen av ei bok på kring 600 sider kann få det til å svimla for nokon kvar.

Husabø er kritisk til umgrep som medynksdråp og passiv dødshjelp. Han meiner at desse uttrykki fokuserar på feil person. Det er den personen som ynskjer å døy Husabø vil setja i breinpunktet. Han brukar umgrepet *livstrugande helsehjelpsverjing*. Han knyter dette umgrepet til ein person som let vera å gjera bruk av livbergande eller livlengjande helsehjelp. Husabø er òg kritisk til uttrykk som "friviljug aktiv døds- hjelp". Dersom det skjer sjølvvald livsavslutning der t.d. ein lakjar eller ein sjukepleiar tek livet av eit menneske med samtykkje frå dette mennesket, vil Husabø tala um *dråp av ein samtykkjande*. Husabø nyttar desse umgrepi tolleg fylgjerett gjennom heile avhandlingi, og det gjer lesaren kritisk til sjølvvald livsavslutning. I alle fall vert eg kritisk. Denne nye umgrepsdefineringi vil vonleg vinna fram.

I den tridje bolken tek Husabø fyre seg ulike sidor som hev med hjelp til sjølvvald livsavslutning å gjera. Fyrst greider han ut um rett i andre land, so kjem han inn på grungjevingi for dei norske reglane. Serleg stoggar han ved prinsippet um at livet er eit uavhendeleg gode. Dette prinsippet gjeng attende til rettsfilosofiske og idehistoriske refleksjonar på 1600-1700-talet.

Husabø gjer eit sjølvstendig poeng av at menneskelivet er eit rettsgode i seg sjølv. Det er forbode å taka liv, og det er påbode å verna um livet til andre men-

neske i ymse tilknytingar. So kjem han inn på umrådet dråp av ein samtykkjande. Kravet til ørsakssamanheng verkar innfløkt. Sagt einfeldt vil det segja at det skal vera ein beinveges samanheng millom den handlingi som den samtykkjande vert utsatt for og eit døyeleg utfall. Dersom t.d. ein som hev samtykt i å verta drepen, får ein dose av eit medikament, men det viser seg at dosen ikkje var sterkt nok til at han døydde av dosen, men likevel dør av av ein annan grunn som kanskje ikkje hadde drepe han utan medikamentdosen, so vil det i slike og andre tilsvarende tilfelle vera diskutabelt um det ligg fyre eit dråp.

Ofte vil det vera kvalitetsmanglar ved eit samtykkje til dråp. Under punktet *Krav til eit straffeminkande samtykkje* kjem kvalitetsmanglane tett som perlor på ei lang snor. I den andre bolken hev Husabø teke fyre seg sjølvmod. Her etterviser han m.a. at dei fleste som yverlever eit sjølvmod ynskjer å leva etterpå. Det er soleis grunn til å vera vaken for at eit gamalt samtykkje ikkje representerar den endelige viljen til den sjuke. Den det gjeld, må ikkje verta utsatt for press frå andre til å avslutta livet, han må forstå helse-situasjonen og liknande.

Husabø reiser menneskerettslege og rettspolitiske perspektiv. Han meiner det er fleire grunnar til at det kann vera uakseptabelt å tillata dråp av ein samtykkjande. Det vil relativisera menneskeverdet. Når two sengeliggjande på eit sjukehus hev same lidning, og den eine vil døy medan den andre vil leva, so vert menneskeverdet til den som samtykkjer i å verta drepen mindre enn enn til den som vil leva. Lovgjeven gjeng god for at livet til den ene er meir verdfullt enn livet til den andre, utan at det er slik i røyndi. Dessutan vert det akseptabelt å taka livet av ymse grupper av lidande. Det får fylgjor for lækjarolla. Lækjarane er settet til å bærga liv. Skal dei freista bærga livet til ein sengeliggjande etter at dei hev drepe ein annan med same lidning, kjem det i konflikt med lækjaretikken som segjer at dei skal bærga liv. Det kann òg føra til at det vert legalt å å taka livet av personar som ikkje samtykkjer i det.

Husabø hev ein lang bok um *Hindring av sjølvvalt livsavslutning*. Essensen er at i tvilstilfelle skal livet koma mennesket til gode. Alle hev rett til å leva. Erling Johannes Husabø legg fram eit sterkt forsvar for menneskelivet. Me kann berre vona at avhandlingi når ut og syner att i offentleg ordskifte.

Heimbygdi heidrar Halldor O. Opedal

Av Ludv. Jerald

Det gamle tunet. Kjelde: Halldor Vik.

Kulturmannen Halldor O. Opedal hev fenge sin minnestein. Ei fin bysta av Opedal vart avduka siste dagen på det two dagars minneprogrammet i mai, og avdukingi vart høgdepunktet på ei kulturstemna som Ullensvang og andre bygder kan vera byrge av. I fint solskinsver var mange hundrad samla ved ungdomshuset Krossvoll på Lofthus, og sambygdingen og venen hans Halldor, museumsstyrar Magne Velure, gav i avdukingstalen eit sant og ekte bilet av mannen som vart fødd i Opedal i Ullensvang for 100 år sidan.

Halldor hadde ein verbal autoritet, sa Magne Velure, han hadde ei språkkjensla og ein kunnskap som var heilt uvanleg. Det var ei lukka at han vart folkeminnesamlar og ikkje bonde. I dag minnest me språkrøktaren og tradisjonsberaren. Han hev reist seg synlege minne, han var ein mann som lydde etter, ein som hadde sans for alle forteljingar som kunde kasta ljós yver gamle tider. Han hev skildra dei ulike sidor ved folkelege levekår i tidi fyre industri og onnor umskaping. Han hev kasta ljós yver det kvorvne bygdelivet og kvardagsslivet, og reist minnesmerke yver talemålet, med meir enn 30 bøker og ei rad artiklar og skrifter, og med kvalitetar i den munnlege forteljestilen. Og han var ein språkkunstnar som kan tevla med dei beste. Han nytta eit språk som bygde på verki og synet til Ivar

Aasen og Gustav Indrebø, og med eit sterkt tilfang av det ekte talemålet i Indre Hardanger.

Det er ein samlar av tradisjon um kvardagssliv, og ein språkrøktar og språkvernar me hyller. Og ungdomshuset Krossvoll er rette staden for minnesmerket. Her møtte han verdiane då han gjekk Hardanger Folkehøgskule som då heldt til i ungdomshuset, her delte han seinare kunnskapane sine med mange. Her er ringen um han slutta. Bysta hans skal visa at me takkar med vyrdnad og gleda for det han gav oss.

Brordotteri Marit Stuland drog duken ifrå.

Folk gledde seg yver at bysta syner ein fullkommen portrettlikskap med Halldor O. Opedal. Kunstnaren, bilethoggar Oddmund Raudberget, fekk varm takk og blomar, og Arvid Bjerkstrand som styrde høgtidi nemnde at dette er den tridje minnesbysta i Ullensvang. Frå fyrr stend bysta av sokneprest Olaf Olafsen ved kyrkjemuren til Ullensvang-kyrkja, og bysta av prest og høgskulestyrar Jon Mannsåker stend på Hordatun.

Etter avdukingshøgtidi drog ein flokk på nærmere 100 på ei lang ferd gjennom Opedalgarden, største fruktgarden i landet og med rike minne frå fyre kristningstidi og seinare, også frå munkeliv og kloster-tid.

Kvifor ikkje Noreg?
Ein lesar, ikkje av dei eldste, minner om at Noregs Mållag vil halda på Noreg til einaste landsnamn i nynorsk, slik det er no. Grunngjevingi frå NM-styret er greid nok, der er vist til at upphavet for namnet er Noreg - det same som dei framleis hev i engelsk, tysk og fransk, Norway, Norwegen, Norvège. Ingenting gale um mållagsstyret. Men kanskje burde målfolk ålmant samlast um det eldste og aller rettaste namnet, som dessutan samsvarar med dei meir internasjonalt kjende nemningane - Noreg. Kanskje er Noreg samlingsmerket for bokmålsfolk og målfolk, segjer lesaren. Namnet skal ha vore bruka i norrønt, legg han til.

Heidersgåva av Gjelsvik-fondet

Heidersgåva av Gjelsvik-fondet vert utetla av Norsk Måldyrkingslag (Akademiet for det Norske Målet). Gåva vert gjevi for den nynorske boki som er framfør i innhald og stil, og attåt er skrivi på det reinaste og beste målet.

Kva litteraturgrein boki høyrer til, hev ingenting å segja. Diktarverk, vitskaplege arbeid, vanlege opplysningsbøker, umsetjingar, ordbøker osb. kjem på like line i tevlingi.

Domsnemnd er skulesjef Olav Grimdal, 3880 Dalen (Telemark), professor dr. philos. Per Hovda, General Birchsgata 30 A, 0454 Oslo, og fyrste-amanuensis Johan A. Schulze, Ullevålsalléen 4, 0852 Oslo.

Bøker til tevlingi lyt sendast beinveges til domsmennene innan 1. september 1995. NB! Ei bok til kvar domsmann - av bøker utgjevne i 1994.

Vensam helsing
NORSK MÅLDYRKINGSLAG
Hallvard Bergwitz (skrivars)

Myrker

Av Ólafur Jóhann Ólafsson. Til norsk ved Johannes Gjerdåker

"Myrker" er omsett etter novella "Myrkur" fra novellesamlinga "Niu lyklar", Reykjavik 1986, av Ólafur Jóhann Ólafsson, som er fødd i 1962. Forfattaren er busett i USA etter realvituskaplege studiar ved universitet der, men interessene hans går like mykje mot humaniora og litteratur. Romanen "Fyrirgefning syndanna" (Forlating for syndene) frå 1991 kom ut på bokmål tidlegare i år. Ingen av dei ni novellene i "Niu lyklar" har vorte omsette til norsk før.

Johannes Gjerdåker

Han var vorten gamal og sliten, og hadde byrja å dimmast på synet. Drosjebilen som han køyerde, var òg tilårskommen og gjekk endå tyngre enn den gamle mannen. Han hadde køyrt denne bilen länge, og motorduren hadde vorte ein del av sjela hans.

Han vona at det ikkje skulle verta mykje å gjera denne kvelden, for det syntest vanskeleg å køyra i myrkret, når gateljosa var tende. Men det var ingen veg utanom, han hadde ikkje anna val, kunne ikkje lata folk få det å seia at han var gamal no og dim på synet.

Difor køyerde han inn på flyplassområdet, då det byrja å myrkna, og parkerte lengst bak i rekkja av drosjar framfor llufthamna. Det var ei lang rekkje, og han syntest det var godt å vera langt bage.

Kort etter soleglad byrja det å regna, og strålane frå gateljosa skein i kvar drope på vindaugerutene i bilen. Då sette han i gang viskarane og skruva ned sidevindauga på båe dørene, endå om bilen stod still, for han hadde vorte redd for å køyra, livredd.

Vonleg vert det lite fart i rekkja, tenkte han med seg, vonleg vert det ingenting å gjera.

Men det kom likevel rørsle i rekkja; sant nok ikkje med rasande fart, men ho skreid liksom ein ål som har villa seg opp på ein gangveg. Han bad heile tida om at det skulle slutta å regne, for no fløynde ljosa på framruta inn mot pupillane hans og blinda han. Han høyrdet det på låten i bilen, at dette vart ein hard kveld for båe to.

"Me skal stå turen ut, gamle ven", sa han blidt og klappa på dashborDET. "Kanskje får me ein kort tur i gater med lite trafikk. Me skal greia oss. Me har vore ute ein slik kveld før."

Han var komen langt fram i rekkja, og no rørde ho seg snøggare enn før. Straks bilen framføre han kvarv ut i myrkret, regnet og ljosen av gatelampane, kom ein ung mann i svart frakk springande mot han over gata:

"Er du ledig?"

"Ja."

Den unge mannen hoppa inn bakdøra og slengde ein blankpolert lærkoffert i setet attmed seg.

"Eg må skifta flyplass", sa han fort. "Kan du køyra meg ut til La Guardia? Må nā eit fly som fer klokka åtte."

"Kva er klokka no?" spurde den gamle mannen og sette taksoometeret i gang.

"Ho er fem på halv åtte".

"Eg skal prøva".

"Eg skal betala deg ekstra", sa den unge mannen og knepte opp frakken.

Den gamle mannen var ille ved. Han gneid seg i augo med det same han køyerde ut av flyplassområdet. No var det ikkje anna å gjera enn å køyra motorvegen, for den unge mannen hadde knapp tid. På hans alder hastar det alltid, tenkte den gamle. Sjølv var han for gamal no til å skunda seg ustanskeleg. Han visste at han ikkje hadde langt att, ikkje bilen som han køyde heller, og det var ikkje noko det hasta med lenger.

Då dei nærma seg motorvegen, tok den gamle mannen til å skjelva. Det hadde auka på med regnet, og ljosedropane på frontruta vart verande lenger enn før.

"Fandens trafikk!" ropa han forskrämd. "Ser du trafikken, mann? Dette vert gode greier!"

"Eg betalar deg ekstra", sa passasjeren med vyrdnad.

Den gamle sette opp farten straks han kom ut på motorvegen, men laut seinka att, då han ikkje såg lenger for regndropane på ruta. Viskarane tok ikkje undan. Då dei endeleg gjorde ruta klår att, trødde han tvilrādig på gasspedalen.

"Fandens trafikkaos! stunde han. "Kva i helvete er det alle desse vogntoga vil her på denne tida av kvelden? Eg kjem korkje ut eller inn!"

"Ta ei anna fil!" sa passasjeren.

Den gamle prøvde å flytta seg ei fil til venstre, men nerka ikkje ein bil som hadde køyrt opp på sida hans. Sjåføren vart rasande då den gamle mannen tenkte å smetta inn framføre han. Han tuta kraftig og knytte neven mot den gamle.

"Ser du korleis han køyrer, den galningen! " ropa den gamle sjåføren. "Ser du kor han bråkar? Han vil drepa oss. Aldri har eg sett slik halvtulling i dei seks og førti åra eg har køyrt bil i denne byen. Aldri! Han er spikande galen, den develen!"

Han prøvde å turka dogga inne på framruta, men slutta og byrja å blunka med augo og gni dei med venstre handbaken, då det gjekk opp for han at dogga ikkje var på ruta, men i augo hans. Han gneid dei og gneid dei og mulla framføre seg, men den unge mannen skilde ikkje orda hans lenger.

Kvífor i all verda måtte eg hamna hjå ein halvblind gamling i eit vrak av ein bil, tenkte han med seg. No når eg vel ikkje flyet; klokka er ti på åtte.

Den gamle krangla med sjåførar i nærlieken, men dei høyrdet det ikkje; han gneid seg i augo; trødde skiftevis på gasspedal og brems. Av og til stakk han hovudet ut gjennom sidevindauga for å sjå vegen, når han ville skifta fil og koma framom vogntoga som la under seg fila lengst til høgre. Han hadde mist all kraft etter opposinga, og det regna på kinnet hans og på aksla inn sidevindauga.

Eg må vera glad om eg slepp levande frå det, tenkte passasjeren og tviheldt om handtaket på dokumentkofferten attmed seg.

Han pusta lettare då den gamle svinga ut av motorvegen og sette kursen mot flyplassområdet. Han køyde enno i rykk og napp, men var tagna og hadde slutta å gni seg i augo.

Eg burde i grunnen ikkje betala kallen ei einaste øre, tenkte den unge mannen. Klokka er fire minutt på åtte; det er hans skuld dersom eg ikkje rekk flyet.

Han treiv kofferten og fór ut av bilen straks han stansa framfor inngangen.

"Ta det her", ropa han og heiv pengetelen inn det opne sidevindauga framme og sprang inn i lufthamnbygget. Den gamle mannen høyrdet ikkje noko av det. Han sat gravstille med augo attlatne og høyrdet dei tunge hjarteslag sine renna i hop med motorsusen. So greip han med båe hendene om rattet og halla seg skjelvande fram på det, lik eit lite barn som flyr i fanget på mor si, når verdsens redsler tek overhand.

Ei bilætbok og ei diktsamling

Av Arne Horge

*Brit Bildøen (forteljar), Trude Tjensvold
(teiknar):*

*PEDER OG PLYSTRELYDEN
bilætbok for born
Det Norske Samlaget, 1994*

Brit Bildøen:

*PÅ VISSE TIDER AV DØGNET
diktsamling. Det Norske Samlaget, 1994*

Brit Bildøen vart fødd i 1962. Det er fem år etter at eg ein solblank dag i mars lante meg spark på Eidsvoll og sparka etter hovudvegen radt til Årnes. I dag med det stellet bilvegane fær, tarv du ikkje eingong prøve på dette, og det fortel noko um dei ulike røynslane Brit Bildøen og eg hev havt høve til å gjera. Og eg stirrer yver dalopet mot Brit Bildøen og ser at ho gav ut two bøker i året som gjekk, ei bilætbok og ei diktsamling, og eg vil freista å lata bøkene kasta ljós yver kvarandre. Eg las bilætboki først og gjorde meg mine eigne tankar med store bokstavar, og deretter tok eg diktsamlingi og fann linor som høvde innåt:

PEDER KJEM I HUG DÅ HAN LEVDE
I TANKELØYSE

noko gjekk forbi, passerte
medan egsov

HAN UPPDAGAR ANGESTEN FOR
DET TOME ROM

kjensla av sorg fyller rommet
midt på natta og eg vaknar
PEDER ER IKKJE REDD STORE HØG-
DER OG MYRK NATT
eg vil slutte å sjå nettene
som dei mørke ledda mellom
dagane

DET TOME ROMET INNE I SEG
TORER HAN IKKJE GLØYME
mine kraftlaluse rom?

KVAR KJEM ANGESTEN FRÅ?
kome med setningar som
lange spaghettiitrådar
ut av munnen

DEI SER AT PEDER ENDRAR SEG
eg spring ut av det auget som ser
meg - og er ein annan

PEDER GÅR UT OG FINN EIN VAK-
KER TONE

det er pusta meg eit eple mot huden

TONEN FYLLER DET TOME ROMET
I PEDER

det var ei slik forsiktig
tilnærming
det var ei slik stille
oppvakning

TONEN FÆR HAN HA TIL HAN VERT
TANNLAUS
og til bestemte tider
ta sola ned og
lyse på ho
DEI SER AT PEDER ENDRAR SEG
for deg alltid eit anna ansikt
for meg alltid det same

*

Det var lettare enn eg hadde venta å halde dei two tekstene opp mot kvarandre trass fråstanden og kjende i meg til forfattarinna. Eg tykte eg nådde fram til ein ståstad andsynes bøkene hennar, og det provar at for meg lever dei. Bildøen skriv eit bokmålsfarga nynorsk, men heilskapen i språket hennar styrkjer det likevel. Dei bråe innsyni som diktsamlingi "På visse tider av døgnet" skapar, gjev meg bilæte som vil taka bustad i hugen min.

*

I bilætboki hev Trude Tjensvold teikna attåt og i stor mun bygd ut teksti til Brit

Bildøen. Utan at ho hermar etter ytre røyndom kjem Tjensvold meg til møtes so eg trur fullt og fast på henne med ein einaste gong. Og innimillom spelar ho medvete på evna si til å yvertida. Når eg ser yver oksli på bestefar og inn i dagsrevyen hjå NRK, glanar eg beint i fleisen på Svein Torgersen. Men då, gode lesar, er det Torgersen som vert uverkeleg og ikkje bestefar. Den fotografisk fullkomne Torgersen lagar spaning i bilætet utan å yvertida meg um at mannen verkeleg finst, og dette vert det stille moro av. Same vegen gjeng det med Mikke Mus på eit slips i det klædekotet der Peder gøymer seg, Mikke vert uverkeleg endå eg veit at han finst i Walt Disneybladi og gjev skapnad åt eit indre bilæte hjå ein teiknar. Mikky Mus gjer bilætbyggjingi til Trude Tjensvold for ålvor luftig. På eit fotografi er katten so levande at han stegar ut or råma, men lell vert han livlaus og stiv mot katten til Trude Tjensvold som svolten stirrer gjennom stoveglaset og ut på ein fugl som sit i treet. Då vert det uhyggjeleg. Heller ikkje ei skuletabl med hundar - australisk terrier, dachshund, engelsk toy terrier osb. - kjem upp mot hunden "Bach" som trompetisten eig. Berre fotografiet av Chet Baker trur eg på, for eg har so hjarteleg bruk for ein tannlaus mann nett på den boksida. Men då eg bladde um og Chet Baker fekk Jan Erik Vold attmed seg, mista eg heiltupp tråden til eg tala med Roald Helgheim og fann ut at Jan Erik Vold hev lese inn ei plate der Chet Baker spelar attåt på trompet.

Likevel skjønar eg ikkje kva Vold vert sett opp mot her i denne boki. Eg trur mest Trude Tjensvold hev vore for kronglut i tankegangen og gjort Jan Erik Vold til eit stygt skadhogg i ei bok som inneheld fleire spanande og morosame ting enn dei som det er rom åt i ei dubbeldeling.

Vellukka landsmøte i Noregs Mållag 1995

Landsmøtet til Noregs Mållag i Kristiansand var positivt, høyrer me. Talen til formannen, Olav Randen, vart godt motteken. Det same vart innslag til Kjell Venås um Ivar Aasen, og til Olaf Almenningen um skriftmål og talemål. Nils Moldøen frå Hordaland (Odda) hevda at positive verkemiddel er betre enn talemåtar um målstrid; difor er det framang i Odda. Møtet vedtok framlegg um Nidaros frå Karl Johan Bruun Olsen.

Det var stor uppslutnad um landsnamnet Noreg, og innlegg for at både arbeid for nynorsk skulemål og offentlege jamstelling er viktugt. Formannen Olav Randen tok attval, og i styret kom: Audun Steinnes, Stavanger; Toril Nicolaisen, Rauland; Jan Magne Dale, Ørsta. Frå fyrr: Grete Riise, Bergen; Liv Ingebrigtsen, Ballangen

I fotefari til Halldor O. Opdal

Av Ludv. Jerald

Opdal i februar 1995. Foto: Oddmund Hus

I two heile dagar vart 100-årsminnet um folkeminnesamlaren og målrøktaren Halldor O. Opdal høgtida i hans eigi bygd. Dei som hadde fyrebudd minnestemna, einskildmenn og samskipnader i Hardanger, er verd stor takk. Det var ei stor uppleveling å få vera med, for alt var so nøgje gjenomtenkt. Her steig den smålåtne og stillfarande kulturpersonlegdomen Halldor O. Opdal levande fram. Her kom han sjølv til ords gjennom alt det som vart bore fram. Det byrja med eit seminar på Hardanger Folkehøgskule på Hordatun, det heldt fram med ein storfeld festkveld på Krossvoll, ett av dei mest stilfulle ungdomshus i Noreg, pryda av treskurdkunstnaren Lars Kinsarvik og hans sveinar, det var folkemusikkprogram i Ullensvang kyrkja, og det var messa um sundagen. Deretter fylgte avduking av bautaen ved Krossvoll, og so ei ferd i Opdalsgarden der Halldor vokt upp, ein storgard som er ein av dei allra største fruktgardane i Noreg. I fint solskinsver vandra kring 100 personar frå tun til tun og kjende seg på sogegrunn, takka vere kjentmenn som Oddmund Hus, Botolv Helleland, Sjur Sekse og Jon Velure. Her er det tradisjon attende til millomalder og endå tidlegare, her levde munkane sitt liv, her var det munkekloster og klosterkyrkja. Her stend grindastolpar frå klosteret i Torkjellsloa. Gjennom garden gjekk den gamle messevegen.

Her vandra me gjennom ein storgard som var hovdingsæte og maktsentrums og sentral kultstad frå ung steinalder (fyre

1500 f. Kr.), her var det gravstader som seinare vart til fruktgardar, her er det gjort store utgravingar, m.a. av professor Håkon Shetelig, her stogga me ved ein gammal gravstein. Ja, sjølvaste eventyprinsen Ole Bull i nyare tid er det minne um. Me stogga attmed stova til Torkjell spelaren, spelemannen som Bull vitja når han var i Ullensvang og skapte fest.

Og denne dagen skein soli yver eit romsleg gardssamfund, og fruktblomen gav ein venleik som er av uvanleg slag.

Og so ligg det fyre ei bok på 238 siddor, "Opdal. Soga um ein gard i Hardanger", utgjeve no til 100-årsdagen av Hardanger Folkeminnelag. Halldor O. Opdal hadde manuskriptet ferdig, det var kome burt, men kladden vart funnen att, og Oddmund Hus tok arbeidet med å reinskriva. Og dei two fondi som Halldor O. Opdal skipa, hev gjeve tilskot til utgjevingi. Det er eit sjeldsynt bokverk som bør lesast av mange, ikkje berre av hardingar.

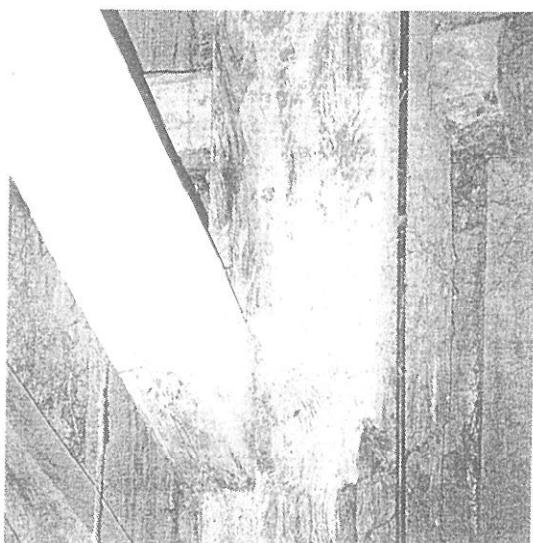
Seminaret på Hordatun hadde samla ikring 80 interesserte, og dei two kunnige fyrelesarane Botolv Helleland og Magne Velure gav oss nokre verdfulle timar. Botolv Helleland tok serleg fyre seg Opdal og hardingmålet, og han peika på den rike arven me hev etter Halldor: 30-40 bøker og ei mengd artiklar, kanhenda 10 000 boksidor i

alt. Språket, dette eineståande instrumentet, var reidskapen hans. Medan andre grov i jord og planta tre her i fjorden, leita Halldor fram ord: Aasen-mål, Indrebø-mål, og talemålet i Indre Hardanger soleis som me finn det hjå gamalt folk her; ein rik skatt av språk, ein målarv, ei folkeeiga, ein ordskatt. Han vilde halda uppe måltradisjonen frå Ivar Aasen so langt det til kvar tid var mogleg. "Eg er ingen blandingsmann", skreiv han. Halldor O. Opdals verk er eit nasjonalt verk.

Magne Velure skildra Halldor O. Opdal som kjeldeskapar av folkeminne og lokalsoga. Han var folkeminnesamlar, han var logn og smålåten, men han hadde ein verbal autoritet. Den munnlege tradisjonen var serleg viktig for han, han gjekk i dialog med dei han møtte. Han var språkrøktar, språkmoralist, programmet hans var klårt. Språket var arkaisk, det er språkrøktaren me møter i Opdal-bøkene. Å presentera tradisjonstilfeng er ei serskild litterær grein. Dei som brukar språket i dag kan med stor fyremun analysera Opedals stil og språk.

Arvid Bjerkestrand styrde seminaret og bordseta på festkvelden i Krossvoll. Presten Svein E. Kvamsdal var ein både ålvorsam og lentug festtalar, og i programmet steig Halldor O. Opdal fram gjennom det som vart lese frå bøkene hans og av dikt han hev skrive. Dertil bar dei mange helsingstalone ved bordet bod um kor avhalden og påvyrden den store folkeminnesamlaren og målrøktaren var i heimegrendene sine og i mykje vidare krinsar.

Alt i alt: Det er lenge millom kvar gong me upplever ei kulturstemna av dette slaget. Takk skal tilskiparane ha.

Grindastolpe frå klosteret i Torkjellsloa. Foto: Oddmund Hus

Språk og tanke i filosofien

Av mag. art. Eyvind A. Dalseth

1

Språket hev påkalla stor interesse millom filosofane i dette hundradåret. Interessa er sporadisk av eldre dato. Vi finn den fyrste språkfilosofien i Platons "Cratylus", og i millomalderen var glassomatikarane framfrå språkfilosofar.

Den nye interessa for språket kom med opplysningsstidi. Giambattista Vico gav i 1758 ut verket "Den nye vitskapen", som inneheoldt ein historiefilosofi mykje godt grunna på språklege granskningar.

Eg skal stana opp med two tyske tenkjarar frå denne tidi.

Det er *Johan Georg Hamann* (1730-1788), tysk filosof, rekna for pietistisk-sensualistisk mystikar og målsmann for ein kristelig filosofi som dyrka intuisjon og kjensle. Han hev vorte kalla "Der Magus aus Norden", av di han vart rekna for ein visuall og djup tenkjar, duld i si form. Han påverka m.a. Herder og Goethe.

Den andre er *Johann Gottfried von Herder* (1744-1803), son til ein fatig klokkar, som studerte teologi og vart påverka av Hamann og Kant.

Hamann kom tidleg i opposisjon til Kants rasjonalistiske og idealistiske filosofi, og han varsla romantikken med interesse for det dulde og irrasjonelle i menneskjelivet.

Tanken, seier Hamann, er usvikeleg knytt til språket. Vi kan ikkje tenkja utan språk. All rasjonell verksemd med tanken fyreset språket. Det er då klårt at språket faer ovstort verde for ovringer i vitskap og filosofi.

Herder var ein nær ven av Hamann, og som Hamann stod han i opposisjon til Kants rasjonalisme. Hjå Herder finn vi ein meir systematisk historisk-filosofisk språkfilosofi. Liksom Hamann meiner Herder at tanken er knytt til språket. Tenkjing er "innerliches Sprechen" - indre tale. Men Herder skil tydelegare enn Hamann millom dei ulike funksjonane åt språket. Det er mange artar språk som funksjonar på ulikt vis. Den formi for språk vi kjennen frå t.d. vitskaplege verk, er berre *ei* ovring av språk-eva. Andre typar ovringer er poetisk språk, og det språket vi nyttar i kvardagsleg omgjenge.

Nærare oss i tid stend Ernest Cassier (1874-1945), tyskfødd filosof, sidan profesor i Sverige og i USA. Han var neokantianar. Kring 1920 gav han ut "Philosophie der symbolischen Formen", der han studerar dei ulike symbolfunksjonane. Her skil han millom språket bruka på ulik måte - til uttrykk, årsak og rein meaning. Symbolfunksjonen er noko av det aller viktigaste for menneskja og speglar av heile vårt verdssyn. Hjå Cassier kan vi liksom hjå Herder tala om ein identifikasjon av tankeformer med språkformer.

2

Her vil eg gjerne kritisera ein grunnleggjande fyresetnad i denne språkfilosofien. At tanken er umogleg utan språket. Isaias Tegner skreiv i 1879 ei liti bok um språkets si makt yver tanken, og dette hev vorte eit ståande tema i mykje filosofi.

Det kjem av at filosofane ikkje hev granska det dei driv med: *å tenkja*. Vi finn lite om tanke og tenkjing i vestleg filosofi. Det vert ikkje tematisert.

Men eg vil seia: tankane ligg under språket og er ein fyresetnad for språket. Det er tanken som ber meinangi åt språket. "Dieser Sats ist derselbe im Deutsch als Norwegisch". Tanken er den same, den ytre språkdrakta er ulik. Det vi fattar med språket er nett tankar.

Tildriv til denne sannkjenningi hev eg fått frå den norske granskaren Thorleif Boman

(1894-1978) med sitt einestående verk "Das Hebraische Denken im Vergleich mit dem Griechischen". Han røkjer etter ulikskapar i tankeformer i gresk og hebraisk tenkjing.

Dette sette meg på sporet til tanken om tenkjingi sitt primat. I sin logiske filosofi frå århundreskiftet er Gottlob Frege (1848-1925), tysk logikar og matematikar, inne på det same. Språket nemner berre tanken som ligg under. Det å skriva og tala, og anna ovring språkleg, er eit hjelpemiddel for tanken.

Eg kan sjå two hovudemne for språkfilosofien i framtid: å greida betre ut tilhøvet millom språk og tanke, og å greida ut språket sin transsubjektivitet. Språket bind menneskja i hop og skil dei på ein transsubjektiv måte. Innanfor eit språksamfunn nyttar alle same språk, og ingen kan gjera hevd på det som sitt eige. Språket er difor transsubjektivt av di det ikkje høyter til nokon einskild. (Wittgenstein, kjend som den største språkfilosofen i dette hundradåret, og som eg ikkje vil dryfta nærare her av di eg hev gjort det annan stad, seier at eit privat språk ikkje kan eksistera. Wittgenstein var ikkje interessert i kva tenkjing er. Men eg vil seia at privat tanke er mogleg og at privat tanke endå er ei hovudform av tenkjing).

Språket er det fremste kommunikasjonsmiddelet vårt. I det ligg meinangi og verdet til språket. Men ein skal stendig vera merksame på alle dei feilkjeldene därleg språkbruk fører til i forståing. Språket hev makt over dei tankane ein vil ordleggja.

Me sigler ikkje same havet

*Me sigler ikkje same havet,
endå det ser so ut.
Grovt timber og jarn på dekk,
sand og sement i romet,
djupt ligg eg, seint sig eg,
stampar i broddsjø,
uler i skodde.
Du sigler i ein papirbåt,
og draumen ber det blå seglet,
so linn er vinden, so var er bylgja.*

Olav H. Hauge

Or samlingi "Dropar i austavind" (1966)

Prenta med løyve frå Bodil Cappelen og Det Norske Samlaget

Med målbøker i skreppa

Av Bjarne Rabben

Bygdebokskrivaren og diktaren Bjarne Rabben frå Moldtustrand på Sunnmøre var på utferd og selde målbøker i Sogn i 1926, 19 år gammal. Me prentar her siste bolken av den forvitnelege ferdaskildringi hans. Han er no på veg frå Uppheim til hotellet i Vinje der han vonar på nattelosji.

Det var myrk og sein kveld då eg til høgre for vegen såg eit stort hus med ljós i alle vindauge. Det må vera hotellet, tenkte eg og tok av vegen. Eg fann ei dør og gjekk inn og banka på og kom inn i eit stort kjøken, der mange kvinner arbeidde med matlaging. Eg spurde um her var eit rom å få for natti. Då smilte dei alle i hop. Endeleg svara ei at her var det nok ikkje rom å få. "Er det ikkje hotell dette då?" spurde eg. Nei, det var nok ikkje hotell. "Kor langt er det til hotellet då?" spurde eg. Tre kilometer, fekk eg til svar.

Ja, so var det berre å traska vidare. Eg fekk seinare vita at det var ein alkoholistanstalt eg hadde søkt meg inn på.

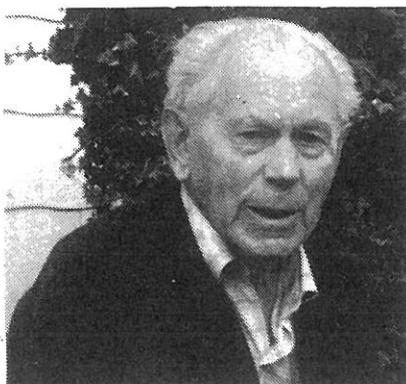
Det var kolmyrke kvelden og ein stygg veg å gå. Bratta ovanfor og stupet nedanfor, der elvi dunde i djupet. Eg freista å halda meg midt på vegen eller på øvre kanten so eg skulde vera trygg.

Endeleg hadde eg hotellet i siktet. Der stod eg ved ei stengd dør. Men der var ringjeapparat, og det trykte eg på. Hotellverten sjølv kom å døri, letta på gardina og såg etter kven som vilde inn. So lét han upp og viste meg til eit rom.

Det var godt å få kvila attpå slitet. Men føtene hadde det ikkje godt. Der var nøggsår og blæmer. Då eg gjorde meg i stand til å gå vidare dagen etter, tulla eg føtene inn i lummedukar, so det skulde kjennast litt mjukare. Men vondt var det å ganga.

Eg kom til Vossevangen. Der skulde eg finna Strilagjenta, det var planlagt alt fyrr eg la ut på ferdi. Ho skulde vera å finna på enkleheimen, endå ho var ikkje enkle. Ho var ugift, hadde brukt livet sitt på å passa den sjuke mor si, som låg til sengs i årevis. Og medan hadde ho brukt tidi til å skriva. Ho skreiv i ymse blad, mest i ungdomsbladet *Unglyden*. Og so hadde ho skrive og fått ut nokre spelstykke. Eit av dei - *På heimegrunnar* - var eg med å spela i. Ho hadde vore gjest på Frekhaug hjå oss ein gong. Det var frå den gongen eg kjende henne.

Eg fann fram til enkleheimen. Det fyrste eg møtte der, var eit kvinnfolk som sat

og røykte pipe. Røyken låg som ei skodde umkring henne. Strilegjenta var ute og gjekk, fekk eg vita. So måtte eg venta. Endeleg kom ho - med klagerop og halv i gråt. Ho hadde vore ute for ei ulukke. To gutar på sykkel hadde køyrt på henne, so ho gjekk i gata, og der måtte folkehjelp til for å få reist henne uppatt. For ho var tjukk og gammal og ufør og hadde ikkje store krefter til å hjelpe seg med. Men ho var uskadd, so det gjekk bra med henne når ho fekk koma seg på beini.

So sat eg ei stund og prata med henne. Deretter var det berre å tenkja på å koma attende til utgangspunktet mitt, Frekhaug. Eg fylgde tog til Bergen og båt til Frekhaug. Og so var skreppeferdi slutt.

(Slutt)

Eit 600-årsminne Audun Hugleiksson gjer avtale med Frankrike

Audun Hugleiksson (1240-1302) var norsk lendmann frå Hegranes i Jøster. Han vart ein av dei aller mektigaste i landet under Magnus Lagabøte, var kanskje den fremste rettslærde, og han var med på å byggja ut det store lovverket som fekk namn etter kongen, um det venteleg var andre som stod bak hovudutformingi av lovumbøtene. Han fekk tilnamnet Hestakorn, det hev å gjera med krav på avgifter til vetterfør for hestar. Under Sverre-ætti tok dei til å briksa med utanlandske adelstitlar, og Audun vart baron med Tunsberg sysla i len.

I 1295 fekk Audun Hugleiksson franskekongen Filip IV til å lova å betala ein svær pengesum til kongen i Noreg mot at Noreg reidde ut 300 skip og 50 000 mann til krigshjelp mot Skottland. Dette var mykje meir enn Noreg kunde reisa, og det vart heller ikkje bruk for hjelpi. Men eit stort forsøk vart betalt, 6000 mark i ekte sylv.

Med Audun Hugleiksson gjekk det so at etter Håkon V Magnusson vart konge i 1299, so fall han snart i unåde. Håkon V flute elles hovudstaden frå Bjørgvin til Oslo, og han freista aga mange stormenn som nok hadde visst å mjøla si eigi kaka. Han var siste kongen av Sverre-ætti på mannssida og døydde i 1319. Audun Hugleiksson Hestakorn vart skulda for landsvik på skoddefulle klagemål, og i 1302 hengde dei han på Nordnes i Bjørgvin.

Kvitkløver

*Kvitkløverrot, du har din fot
så djupt i vårt fedrelands jord.
Tidleg kvar vår freidig du står
med triblad som grønkande gror.*

*Og når det lid, får du ei tid
med blomar så heilt utan tal.
Ingenting galt, nyttig til alt
står du kring bakke og dal.*

*Tusen små insekt sit på
dei blomane dine og få
rikt frå ditt fat, føda og mat,
som mor for dei mange du står.*

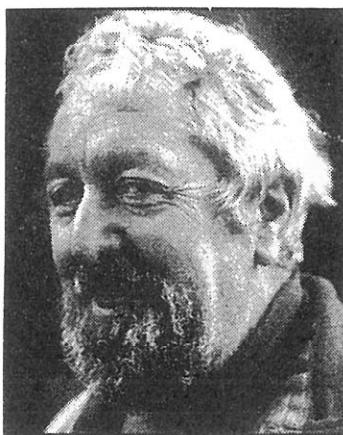
*Trufaste mann næra seg kan
med bier som gjestar din blom.
Dropar av saft, naturen si kraft,
som honning i kuba hans kom*

*Hurra for deg, bia som dreg
frå kløver det edle produkt!
Takk og til han som skapa alt kan,
ein rikdom av venleik og frukt!*

Ragnvald Hidle

Festspeldiktaren hev skapt litterær skule

Av Ludv. Jerdal

I heile fire dagar og kveldar gjekk eit litterært Festspelprogram i Bergen i samband med Festspeli. Vestlands-avdelingi av Norsk Forfattarsentrum var tilskipar, i samarbeid med Festspeli, med Bergen kommune, med fleire forlag og bokhandlarar, med Norsk kulturråd, og med Senter for europeiske kulturstudiar, Universitetet i Bergen. I sentrum for desse mange programmi stod Festspeldiktaren 1995, Georg Johannesen. Han er ein velkjend og mangslungen forfattar, ein forfattar med serpreg. Ja, han er so mangslungen at han er både boklærd akademikar, klassisist, rabulist - og bergensk kjuagutt. Han debuterte i 1957 med romanen "Høst i mars", og endå han hev vore uppteken med stilling i den høgre skulen i Oslo og med politisk innsats i Oslo bystyre og elles, og seinare med lærarinsats på Universitetet i Bergen, hev han bak seg ein forfattarskap som gjev verdfull klårlegging um stoda i Noreg etter krigsslutt 1945. Han hev gjeve ut fleire diktsamlingar (dei er seinare komne samla), og han hev skrive romanar, essaysamlingar, dramatikk, lærebøker i retorikk, og umsetjingsar av dikt. Då han for fælle sidan kom med romanen um Mongstad, var han so raus at han kalla seg Guri Johns, - i staden for Georg Johannesen.

Det store programmet ved og um festspeldiktaren vart utspela på fleire stader i byen: på Bryggens Museum og på ymse scenor i Teatergarasjen på Nøstet. Det byrja med Festspelfyrelesing av Georg Johannesen, og det heldt fram med seminar der forfattarkollegaer vurderte Festspeldiktaren, det var poetisk kabaret med skodespelarar som framførde tekster av Johannesen, det var retorikk-seminar med fyrelesingar um renesansebruk av antikk kunstprosa, um epikureisk retorikk, um retorisk kuvending i journalistikken. Musikalske innslag var med, og det enda med "Johannesens åpenbaring" (eller "en sein aftens entusiastiske forsøk på å avskaffe Norge"). Den gjekk yver two seine kveldar og var ein soaré yver songar, dikt, polemikk og provosjonar som Johannesen hev skrive, og dei vart framførde av skodespelarar.

Som me skynar: litteratur yver eit breidt og mangfarga spekter.

Men so hev då og denne Festspelforfattaren ein litterær bakgrunn som ropar or vegen. På seminaret vart verki hans vurderte av forfattarane Jan Erik Vold, Einar Økland, Kjartan Fløgstad, Herdis Eggen

og Ingri Lønnebotn. Og Jan Erik Vold var ikkje snaud med sine sterke lovord. Han sa at poeten Georg Johannesen stend for noko nytt i etterkrigslyrikken, at han hev skapt skule. Vold sa at han hadde late seg inspirera av Johannesens dikt i den grad at han hadde skrive "svardikt" på dikt av Johannesen. Han las prøvor av "spursmål" og "svar", og han vedgjekk at når han les sine eigne dikt fleire år etter dei vart skrivne, so legg han merke til påverknaden frå poeten Georg Johannesen.

Og Kjartan Fløgstad syntte i sine analysar kor sterkt Georg Johannesen elskar fødebyen sin, m.a. med at han i ein av personane sine hev levandegjort den meisteren av ein møbelsnikkar som arbeidde hjå møbelsnikkar Knag, mannen som laga kommodar og skåp som var reine kunstverk.

Georg Johannesen opna desse "litterære festspel" med ei Festspelfyrelesing som hadde tittelen "Bergen i 50 år - vekst eller forfall?" Det vart eit kåseri um hendingar i dei 50 etterkrigsåri, og um gamle tider. Han sa m.a. at Bergen må reknast for ei bygd med mange grender. Bergensarar er anten frå Nordnes, frå Sandviken eller frå andre luter av byen. Han siterte ein franskmann som etter ei Bergens-vitjing skreiv at Bergen er den einaste byen i Noreg der han kunde merka at kristendomen er innførd. Bergen er øydelagd, det er me samde um. Men me er ikkje samde um kva tid det vart gjort.

Han sa at det var merkeleg for han som er bergensar å koma til Oslo og uppleva kor lite folk i Oslo snakkar med kvarandre. Eg upplevd kor lite dei *vilde* snakka med kvarandre.

Det er òg vanskeleg å vera bergensar i Bergen, sa han. Då eg kom tilbake hit, tala politikarane her anten austlandsk eller numedalsk. Å tala bergensk var uråd. På

Universitetet snakka ingen bergensk, berre nynorsk. Eg sat i fakultetsstyret i heile 8 år, og eg bestemte meg for at eg aldri skulde segja eit ord. Det gjorde eg då heller ikkje, sa Johannesen. Um Festspeli i Bergen sa han elles at "dei gjer so godt som dei kan", og han siterte frå historikaren og rektoren Edvard Edvardsen som for 300 år sidan skreiv eit historisk verk um Bergen. Edvardsen var naiv, men han hadde ein brennande kjærleik til byen.

Georg Johannesen hev nok òg kjærleik til fødebyen sin. Han siterte frå mor si, ho var stril frå Sotra, og ho sa at bergensarane er so snilde. Dei er ikkje natige som strilane. Eg hatar folk som allierar seg med dei rike meir enn eg hatar dei rike. Det sa han òg. Og han slo fast at Staten hev two knyttnevar mot Bergen: Vegkontoret og Universitetet. Vegkontoret slår hardast, sa han.

Stormaktspolitikk

Det hev vorte sagt um Nikolaus Gjelsvik (1866-1938), målreisar og professor i rettslære, at han var ein dei få som kunde *tenkja*. Dette syntte seg i lovetekstene hans som han sette um frå dansk eller norskdansk til norsk. Diverre kom ingen i styringsverket på at grunnlovi burde koma på norsk! Gjelsvik skreiv um emne både frå rettslære, målreising og politikk, og det er stundom frygdefullt å fylgia den klåre og jordnære tankeføringi hans: Dette er frå "Utanrikspolitiske tankar" (1927):

Når ein kjenner noko til dei politiske mål, som den millomfolkelege politikken til stormaktene set seg, og dei middel, som dei brukar til å nå desse mål, er det syrgjelegt å tenkja på den barsnlege og livsfremande tankegangen, ein ofte møter her i landet, og det endåtil hjå folk, som ein skulde venta noko likare av.

So lengje det på jordi er so mykje urett, urettferd, underkuing og misbyte på snart sagt alle leider, kjem det slike eksplosjonar som krig med visse millrom. Det er liksom med elektriciteten i lufti, som stundom må løysa seg ut i torevor.

Or målsogekjeldone:

Målsigeren for sidemåsstilen

Stortinget gjorde vedtaket um stil både på norsk og norskdansk til eksamen artium i 1907. Men det vart freista frå riksmaalshald å få gjort vedtaket um att, ikkje minst framfor stortingsvalet i 1909 og i den stormfulle bolken som fylgde etterpå under fleirpartiriksstyret Konow. Åtaki på norsk mål brotna likevel i hop, og det innarbeidde systemet med prøvor i både skriftmål hev stade ved lag til i dag. I 1910 finn med stykket nedanfor um målsigeren i Stille Stunder, skrivi av J(ohannes) A. B(arstad). Som me ser bruk Barstad sterke ord! Nils-Aksel Mjøs hev sendt stykket til Vestmannen:

Maalsigeren i storthinget

Det er eit ord som seger: "Han for upp som ei løva, men datt ned som ein skinnfell." Det høver paa den striden mot maalet, som riksmaalsfolket reiste ved siste val.

Dei mobilisera alle sine gildaste krefter. Sjølvaste Bjørnson øyddde her si siste kraft. So for leigde foredragshaldarar land og strand rundt og heldt møte. Høgst ropa "sekretæren" (theol. kand. Yngvar Brun) og Ragna Nielsen.

Ho var no reint svær. Det kvasse

kjæringmalet hennar skar seg gjennom taleduren som naudrop. Maalet heldt daa paa aa velta i koll baade land og rike og tøma oss fyr kultur og alt godt.

Og alle storbladi spela orgelet i den store konserten. Kvar gong Brun og fru Nielsen hadde vore vane inn um ei skulestova, so gav dei svære meldingar um tilstudnad og siger fyr riksen. Dei sanka lemer aat riksmaalsforeiningi som gras.

Og vali gav deim siger paa siger. Gamle Bjørnson laag paa sitt siste med den ljose trøysti at riksmalet hadde sigrar ved vali, no skulde det verta greida i stova. No skulde dette "maulet" med dei lortutet styrlarne koma ut og faa romet sitt innfyr kjøkendøri - som rett og sømelegt var.

*

Me kjennar alle endelykti. Daa slaget skulde staa no i thinget, so vart lovi um landsmaalstilen slegi fast med knasande fleirtal.

Maalet fekk hava det rom det hev fenge.

Berre 37 standhaftige stod att paa riksmaalskansen. Og mange av dei var spake nok.

Dei hadde og ei leid stoda: aa forsvara

det sigande mot det stigande, det som soga dømer som urett og unatur mot det, som hev livsretten paa si sida.

Difyr var og maalfolket so ovanpaa i ordskiftet.

Ein kann berre lesa det uppritet so ser ein, kvar dei sterke livande grunnar er, og kvar livsvoni lyser og gjev eldhug og kraft.

J(ohannes) A. B(arstad).

Storljugarar

Alle stormaktspolitikere lyver. De russiske utmerker seg ved å gjøre det på en sjeldent klossete måte. En hel verden var rede til å tro på George Bush da han rettferdigjorde Vestens våpenbruk i Kuwait med hensvisning til at den frie verden måtte forsvarer.

Knapt noen kunne tro på Boris Jeltsin der han satt i Halifax og snerset snøvlende at Tsjetsjenia var senter for verdensterrorismen og verdensmafiaen. Bak begge krigne spørker oljen.

Peter Normann Waage i Dagbladet

- * Mål og Makt er tidsskriftet til Studentmållaget i Oslo
- * Mål og Makt er det leiande målteoretiske tidsskriftet i målrørsla
- * Mål og Makt kjem med 4 nummer i året og kostar 90,- kr i 1995
- * Mål og Makt nr. 1/1995 har kome. Der finn du artiklar om:

Steinar Schjøtt av Magne Myhren
Katalansk og nynorsk målreising av Johannes Nymark
Nynorskkulturen i NRK av Sylfest Lomheim
Heidrun

-
- Send meg M&M nr. 1-2/94 A. O. Vinje 176 år, 40,- kr
 - Send meg M&M nr. 3/94 Ternimologi, talemaalsutvikling, trøndsk målreising, 25,-
 - Send meg M&M nr. 4/94 Språk, identitet og EU, 25,- kr
 - Send meg M&M nr. 1/95 Steinar Schjøtt, katalansk, nynorsken i NRK, 25,- kr
 - Eg tingar M&M i 1995 for 90,- kr.

NAMN: _____

ADRESSE: _____

POSTNR: _____ STAD: _____

Send til: Mål og Makt, Nordahl Bruns gt 22, 0165 Oslo
Faks 22 36 40 68

Ivar Aasen-sambandet

Ivar Aasen-sambandet arbeider for måldyrking og målreising. Sambandet krev fulle rettar for nynorsk i Noreg, og innanfor nynorsken krev me fulle rettar for høgnorsk og i-mål som Ivar Aasen valde.

Sambandet tevlar ikkje med resten av norsk målrørsla, men hev ei serjer i rørsla. I Sambandet kan både lag og einskidlemer vera med, og me ser gjerne at du er med både i mållag der du bur og beinveges i Ivar Aasen-sambandet. Skriv deg inn!
Årspengar for beinveges innmelde kr. 50,-.

Innmelding til kassastyraren:
Ivar Aasen-sambandet v/Torolv Hustad
Elvenesvegen 10 C
5050 Nesttun
Postgiro 0814 20 27 209

Snik-danifisering

Frå Gula Tidend lånar me dette innlegget
av Egil Lehmann:

Vil du ein motmann til livs, men ikkje greier å slå han i ope slag, so er det ein gamal utveg å prøva å koma rundt han og dolka han i ryggen. I vårt folk liver eit utgamalt, steinhardt og iskaldt og kolsvart hat til fedramålet å folket vårt, norrøna. Spør kven som kom med hatet. Spør nedpå tyskarbryggja. Utlendingar. Kræmarkulturen. Men alt fe er sin herre likt, og gjerer ein seg til fe, so kjem ein inn under domen.

Fedramålet vårt, norrøna, reiste hovudet att etter dansketidi, med den norske målreisingi, og kjempa seg fram trass i rasande storm av hat og spott, og såg ut til å vinna. Då fann dei ein utveg: "Lat oss ganga saman, blanda måli i hop". Den beit målfolket på. So vart fedramålet vårt utsett for ei endelaus forging, som gjorde det sjukt og veikt. Kvar tridje skulekrins i landet hadde gjenge yver til norsk, meir enn halve talet fall i frå. Ikkje målblanding, men måltyning var utfallet. Ikkje tyning av framandmålet, det greidde seg, men av fedramålet. Og so - stilla. Ikkje målstrid no lenger. Jau, dauden er ein stillfarande herre. Slå i hel, grav ned, gløym ut.

Dette er folket vårt i dag. Eit folk som svik upphavet sitt, soga si, målet sitt. Eit folk som hatar seg sjølv, dei kann syngja "Ja, vi elsker" so mykje dei vil. Det hende eit under i haust, me slapp undan det å verta narra inn i ein ny union. Ei von, kanskje, endå ei von um å koma til seg sjølv og venda heim att. Ikkje for seit enno. Det er òg sant.

Egil Lehmann

Nyutsending av Lars Eskelands *Norsk Formmlæra*?

Lars Bjarne Marøy og Norrønalaget Bragr med planar reide

Lars Bjarne Marøy, formannen i Vestlandske Mållag og Norrønalaget Bragr, hev planar um å få ut att "Norsk Formmlæra" av Lars Eskeland. Norrønalaget Bragr hev vorte kalla det mest merkelege og servorne av alle renningane frå Vestmannalaget. Laget er ikkje noko underbruk eller serlag under Vestmannalaget, men eit sjølvstendeleg og frittståande lag, med i Vestlandske Mållag og Ivar Aasen-sambandet. Det var folk frå Vestmannalaget som skipa Norrønalaget Bragr den 6. februar 1906; det skulde vera eit "felag fyr Norrøn målhedg", og "upptaket var gjort av nokre ihuga målmenn som sette seg til fyreloga å temja seg opp til godt norsk mål i tale og skrift. Dessutan etla dei seg til å taka opp andre fyrelogor, som stod i samband med atterreisingsarbeidet i Noreg". Fyrste formannen eller *stjoren* var Hans Nordhuus, som sat heilt til 1963, med ein millombolk då A. Skásheim var formann. So vart kunstmålaren Magnus Hardeland formann. Sidan stod Conrad Clausen i brodden til han døydde. I eit par år no hev Lars Bjarne Marøyrs sete på formannsplasen.

Laget skifte namn i 1946, frå Norrønafelaget Bragr til Norrønalaget Bragr. Norrønalaget hev drive målskule, Bragarskulen, og hev gjeve ut blad, Bragarskrá og Norrøna Bragarskrá. Og

serleg i Conrad Clausen si formannstid dreiv Bragr med bokutgjeving.

Ei rad diktboeker i fint og sermerkt lummeformat kom frå Bragr, dei fleste er enno å få. Siste bok var ei utgåva av Ivar Aasens umsetjing "Songen um klokka" av Schiller (1988). Marøy og Norrønelaget Bragr tek soleis upp att ein gamal og god tradisjon med planane um ny bokutgjeving.

Klassisk norsklærebok

Norsk Formmlæra av Lars Eskeland er eit sers velvalt skrift å gjera tilgjengeleg att. Denne vesle mållæra kom fyrste gongen i 1892, og er ei av dei aller fyrste norske grammatikkane for vanlege lesarar og elevar. Tallause menneske, heimelesande og i skular, hev fenge franifrå god innføring i norsk mål gjennom boki som kom i utgåvor etter utgåvor. Det er ei mynstergild norsklæra.

Um *Norsk Formmlæra* er klassisk nok, er det ei liti bok, berre 24 sider. Ho er soleis yverkomeleg for alle i innhald, og vert det sameleis i pris. Det er fotografisk avprent av 1918-utgåva Marøy hev i tanke. Og det er eit godt val; denne utgåva held uppe dei velkjende og kjære norske mynster-formene.

DAG OG TID

Pilestredet 8
0180 Oslo

Telefon:
22 33 00 97

Telefaks:
22 41 42 10

**Verdas einaste
riksavis på
nynorsk!**

Partipolitisk
ubunden vekeavis
med brei kultur-
dekking og
fingeren i jorda.

Garm d.y.:

En uheldig bivirkning

Som dei vyrde lesarane ser, hev me ei yverskrift på bokmål på denne skriftstullen. Det er for det fyrste ikkje på slump, og for det andre ikkje sogni av eigi bringa. Yverskrifti hev me teki frå det gilde målbladet Gula Tidende, som i dette serhøvet hev skrive ein heil leidarartikkel på bokmål, yverskrifti og alt. Gula vil *illustrera*, som det heiter, "en uheldig bivirkning" av det ofselege utspelet til Noregs Mållag som krev at blad som fær statsstudnad skal ha minst 40% av innhaldet på nynorsk. Det same må sjølv sagt gjelda andre vegen, at nynorskblad må ha minst 40% på bokmål! Ymt um anna held me i vårt eifelde for ein vits som ikkje er av dei beste. Det du ikkje vil andre skal gjera mot deg osb. heiter det. Ingi klein rettesnor.

Trond Vernegg, formannen i Riksmaalsforbundet, kallar utspelet for ein PR-jippo. Det var rimeleg sagt, og riksmaalsfaneberaren vil visst dermed tyda alt til det beste. Det treng ikkje me. Til Vestmannen kom det sendande klypp or avisas *Nordlys*, der ein bladmann hev tala med bladstyraren i bladet *Tromsø* i byen med same namnet. Dette bokmålsuppslaget er ikkje større enn at me tek det med *in extenso*, for å bløffa med latin - me tek det med *heilt og fullt*:

"Jeg har bodd i Telemark og har all respekt for det nynorske språket. Men jeg har ingen planer

om å skjende det ved å la journalister som ikke skriver nynorsk bli tvunget til det.

Så sier redaktør Yngve Nilssen i avisas *Tromsø* om utspeilet frå Noregs Mållag, som vil at staten skal kreve 40 prosent nynorsk i aviser som får pressestøtte.

- Jeg vil for øvrig minne om at vi har en nynorskspalte i vårt avis. TIL-trener Harald Abrekks slipper regelmessig til med kommentarer på nynorsk. Hvorvidt noen av våre journalister behersker dette målføret, vet jeg faktisk ikke, sier redaktør Yngve Nilssen. Men å la noen skrive nynorsk som ikke behersker det, synes jeg bare er dumt.

- Vi vil heller prøve å få fram fargene i det nordnorske språket, sier Yngve Nilssen, som slett ikke vil ta sorgene på forsakd etter utsillet fra leder Olav Randen i Noregs Mållag. Men han har forståelse for at mållaget krever mer nynorsk i avisene.

- Men da synes jeg de skal begynne med storavisenes sørpå. Det vil monne mer. Her oppe har vi et så fargerikt språk fra før, så selv om jeg altså har stor respekt for nynorsk, synes jeg ikke utsillet fra Noregs Mållag skal føre til en lov. Også ekspedisjonssjef Helge Sønneland i medieavdelingen i Kulturdepartementet er skeptisk til forslaget.

- Det skal være et bærende prinsipp for pressestøtten at det ikke skal knyttes innholdsmessige betingelser til støtten, sier Sønneland til NSB.

Som me ser tek *Tromsø*-bladstyraren fram sidor ved det makelause utspelet som ikkje

alle hadde tenkt på, til dømes ikkje me i vår ringskap. Men kann du ikkje, so skal du. Det minner beintfram um sume politikarar som krev at innvandrarar skal vera norskkunnande med same dei set fot på Noregs steinute jord. For våre dimme augo er det likt til at genistreken ikkje berre hev "en uheldig bivirkning", men upptil fleire vanheppelege sideverknader.

At elevar bör vera nokolunde fullføre i nynorsk likso vel som i bokmål etter vidaregåande skule, i minst på ålmenfagleg lina, er eit krav frå Noregs Mållag som me klappar i hendene til. Kravet um jamstelte sluttprøvor i både måli hev både sakgrunnar og rettferdsgrunnar bak seg. Men det er ei onnor beitemark.

Gula, sambandavis i vest og alltid i brodden, fortel at bladstyrarar alt skrik um freistnad på inngrep i pressefridomen. Me skynnar dei so vél. Pressestudnaden skal halda uppe ei, so langt råd er, fri og mangfelt pressa; då er det eit regelrett prinsippbrot å knyta denne studnaden til statlege krav um innhaldet, i mål eller anna. No må likevel alle sova trygt, for me vågar meir enn mykje på at staten i alt sitt velde aldri let seg lokka ut på ein so hål is.

I aldri kvilande sok etter sogelærdomar skal det audmjukt minnast um at mål og målreising i ein til two mannsaldrar vart rengt, pint, ribba, vanflitt, sundrivi og nedvalsa av statleg einevaldsmakt. Av den statstyrde samnorskmanien som i offisiell målbruk mest sette oss att språklause. Det er nok. Meir enn nok. Alle målfolk bör ha lært av den soga.

Statstvang er ikkje rette vegen. Målsaki, av sume kalla eit velsigna innslag i landskapet, av andre eit forbanna, men ein røyndom, korso - målsaki er fyrst og fremst ei kultursak. Og i ei kultursak høyrer ingen tvang heime. Ikkje statstvang heller. Det spørst um ibuande krefter, for å segja det høgtideleg.

Dei som grip til tvang, dei hev mist trui på det norske målet. Vinn ikkje målet vårt fram ved eigi kraft og eigi tyngd, so er heile målsaki ei tapt sak.

Me høyrer til dei utvalde, me hev skribla og skrive i eit høgnorskblad i framimot ei tylft år. Me trur ikkje målsaki er ei tapt sak. Heller ikkje høgnorsksaki, for målet treng eit fyrebilete. Trudde me alt var tapt, gjorde me rettast i å bruka tidi til eitkvart anna.

Det er fatigmanns trøyst å kunna visa til glupt folk. Det skal me gjera på tampen, me skal visa til målmannen framum andre målmenn. den største av alle, ingen andre enn Ivar Aasen. Han fekk sagt det so tidleg som i 1836, 23 år gamal, då sa han det: *Denne nye Sprogform skulde dog aldeles ikke paabydes eller paanødes; man skulde opmunstre til dens Brug, men ellers lade Enhver bruge det Nye eller Gamle efter eget Godbefindende.*

HIV UT BOKMÅLET!

Det er kva Norsk Målungdom (NMU) meiner me skal gjera i dette landet.

Korleis me skal gjera dette kan DU lesa om i meldingsbladet åt NMU - EG.

EG kjem ut med seks nummer i året, og det kostar berre 120 kroner for ei årstinging. (Medlemer i NMU får bladet gratis)

TING EG OG LES UM: grunnlaget for målreising, organisasjonsstoff, nasjonale spørsmål i andre land, målbruk og normattalemål, friske ordskifte, og mykje meir for målinteresserte!

JA, eg vil tinga EG

Namn:

Adresse:

Poststad:

Send åt: Norsk Målungdom, Nordahl Bruns gate 22, 0165 Oslo, tlf: 22 36 40 43, Faks: 22 36 40 68

Namn og nemne

Det er alltid triveleg å få eit nytt "Namn og nemne", tidsskriftet for norsk namnegransking som Norsk namnelag gjev ut. Årgang 11-1994 kom på vårparten, 128 sidor, med redaktørar Ole-Jørgen Johannessen og Oddvar Nes.

Knut Bergsland opnar med ei utgreiding um samiske forklăringer på norske stadnamn, der han kjem med kvasse hogg mot sumt som hev vorte hevdta. Fengslande nok å lesa, men den som vil meina noko, treng god kunnskap i samisk og finsk. Magne Myhren skriv um stadnamni *Krøderen* og *Hallingdal* i Buskerud, namn som han peikar på *kann* ha nærskyld umvokster frå gamalnorsk, frå *Krylling* (*Kryðling*) og *Haddingjadalr*. Namnet *Krokskogen* synest vel lettydeleg, men Marit Harsson som dryftar namnet, syner at bakgrunnen snaudt er sjølvgjeven. Ho meiner at Krok-namnet anten hev kome frå det tronge sundet Kroksund mil-lom Tyrifjorden og Steinsfjorden eller frå eit burtkome stadnamn *Krok*. Andre lekken i stadnamnet *Strømsått* på Ringerike fører Marit Harsson attende til eit gammalt norrønt ord for fiskeplass, *sát*. Kristin Bakken hev ei umarbeidd fyrelesing, "Navnelaging og onomastikonet", som nok krev eit visst bakgrunnsinnsyn um lesaren skal ha full nytte av det. Lettare er det å fylgja Aud-Kirsti Pedersen som dryftar kva eit stadnamn er etter den nye lovi um stadnamn. Kva er upphavet til trøndernamnet *Sollaug* (kvinnenamn), spør Kristoffer Kruken. Og han kjem fram til at namnet er eit kjeldeskapt produkt, avleidt frå det upphavlege Solveig. Astrid Weel Sannrud skriv um etternamn i Fredrikstad, bygt på folketeljingane i 1801 og 1865, ei grunnfarande gransking med mange forvitnelege opplysningar. Det skal nemnast, utan å gå nærrare inn på saki, at danske og tyske namn var meir sjeldsynte i 1865 enn i 1801; svenske namn var det derimot fleire av - dette rett nok sagt med etterhald. Ei jamføring millom folketeljingane i 1801 og 1865 tyder på at 1865-teljingi er mest vandsam å tolka.

I skriftet finn me two bokmeldingar, ei av Tom Schmidt og ei av Tuula Eskeland. Den fyrstnemnde skriv um "Fra hammer til kors. 1000 år med kristendom" av Jan Ingmar Hansen og Knut G. Bjerva (1994). Den sistnemnde skriv um "Finske stedsnavn i Nordreisa" av Bente Imerslund (1993). I det store og heile er denne utgåva av "Namn og nemne" tillokkande lesnad for interesserte.

Jostein Krokvik

Bøker

av

Halldor O. Opdal

Norsk Bokreidingslag hev att nokre av bøkene til Halldor O. Opdal som me sel rimeleg no ved Opdedal-høgtidi:

Turistferdsla i Hardanger før bilen kom. Med ser-synte foto. 136 sidor. 1980.

I band kr 84,-

I skuggen av Hardangerjøkulen. Simadalen og Sysendalen. Sersynte foto. 191 sidor. 1981.

I band kr 96,-

Makter og menneske XII. Folkeminne ifrå Hardanger. 198 sidor. 1984. Hefta kr 100,-

Makter og menneske XIII. Folkeminne ifrå Hardanger.

172 sidor. 1985. Hefta kr 100,-

Makter og menneske XIV. Folkeminne ifrå Hardanger. 189 sidor. 1985. Hefta kr 100,-

Makter og menneske XV. Folkeminne ifrå Hardanger. 212 sidor. 1986. Hefta kr 140,-

Makter og menneske XVI. Folkeminne ifrå Hardanger. 174 sidor. 1987. Hefta kr 130,-

Makter og menneske XVII. Folkeminne ifrå Hardanger.

176 sidor. 1988. Hefta kr 130,-

Norsk Bokreidingslag

Postboks 684

5001 Bergen

Telefon 55 31 66 29 Faks: 55 32 03 56

Postgiro 0809 3918844

ISSN 0800-8647

Den nye "bokmålsnynorsken" tek form

Me lantek dette stykket som Sissel-Anny Hjelmtveit, tidlegare skulemålsskrivar i Noregs Mållag, hadde i EG nr. 3 i år:

Nynorske ord og former som **me, difor, då, endå og a-infinitivar** er på veg ut or nynorske lærebøker.

Vi har valgt å holde oss til en form som liger så nær opp til bokmål som mulig da dette jo er en bok bok som brukes av begge målgrupper."

Dette seier Gyldendal Norsk Forlag om språket i ei fellesspråkleg lærebok i samfunnfag for VK1 i eit brev til Norsk Språkråd. I tråd med denne "språktoleransen" har dei skifta ut ein del ord og uttrykk som nynorskomsetjaren opphavleg hadde nytta. Nokre døme på ord som forlaget hadde skifta ut:

- billeg/billig
- bører/byrder
- einskildmenneske/enkeltmenneske
- døme/eksempel
- folkerøysting/folkeavstemming
- framlegg/forslag
- føremål/formål
- gje/gi
- gå føre seg/gå for seg
- handsame/behandle
- kring/rundt
- medvite/bevist
- ottast/frykte
- samd/einig
- syte for/sørgje for
- verte/bli
- ymse/ulike
- åt/til

Gyldendal er ikkje åleine om å praktisera "bokmålsnynorsk". Dei fleste lærebokforlaga har i lengre tid lege på denne språklina. Dei orsakar seg med at det er nynorskomsetjarane som sjølv avgjer kva valfrie former dei vil nytta i lærebökene.

Nynorskomsetjarane har gode tekniske hjelpemiddel med dataprogram som kan byta bokmålsord til nynorskord på ein blunk. Korte tidsfristar frå forlagra gjer at dei fleste vel den enklaste løysinga, dei skifter berre ut bokmålsorda som ikkje er lovlege å ha i nynorsk. Slik får me eit "moderne nynorsk".

Dei nynorske lærebokomsetjarane rår difor i stor grad, anten dei er klår over det eller ei,

over den nynorske språkutviklinga. Det er deira "bokmålsnynorsk" elevane møter og kjem til å møta i lærebökene i framtida, om ikkje nokon protesterer.

For hundre år sidan var målet med det norske skriftspråket at "ein sjølvstendig nasjon skal ha sitt eige språk". I dag er målet meir at "eit effektivt folk må ha eit moderne språk". Det tykkjест som om dei norske orda hefter folk i kvar dagen.

Sissel-Anny Hjelmtveit

Sluttordet

Eg vil heller tenkja rett saman med få enn rangt saman med mange.

Nikolaus Gjelsvik (1927)

Lån og innskot?

SPØR OSS!

Kreditkassen gir deg ein total gjennomgang av din økonomi. Lån og innskot er viktige delar av familieøkonomien.

Våre løysingar er tilpassa din familiesituasjon.

KREDITKASSEN

Distriktsbank Hordaland
Allehelgens gt. 2, 5016 Bergen - Telefon 55 21 86 00